

3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
4. Смирнов В.В. и др. Взаимовлияние права и религии в современном мире (на примере ислама и других мировых религий). *Северо-Кавказский юридический вестник. Право*. 2018. С. 9-21.
5. Сюкияйнен Л.Р. Право, религия, традиции, политика: конфликт или взаимодействие? (на примере ислама и мусульманских меньшинств в Европе). *Журнал Высшей школы экономики. Право*. 2010. № 4. С. 23-46.
6. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: в 2-х т / ред. К.Цвайгерт, Х.Кетц, пер. с нем. т. 1. Основы. М: Международные отношения. 2000. 480 С.

REFERENCES

1. Yermakova G.S. Religious norms as the moral and ethical dominant of legal consciousness. our right. 2017, no. 4, pp. 188-193.
2. Melnyk V.A. Modern dictionary of political science / ed. va melnik. minsk, 2004. p. 139. skakun of the theory of state and law: a textbook. kharkiv: consum, 2001. 656 s.
4. V. Smirnov interplay of law and religion in the modern world (on the example of islam and other world religions). north caucasian law gazette. right. 2018, pp. 9-21.
5. Sukiainen I. law, religion, traditions, politics: conflict or interaction? (on the example of islam and muslim minorities in europe). journal of the higher school of economics. right. 2010. № 4. s. 23-46.
6. Zweigert K. Introduction to comparative law in the field of private law: in 2 t / ed. k. zweigert, h. ketz, trans. with him. vol. 1. fundamentals. m: international relations. 2000. 480 p.

УДК 373.5.016

Гумен Світлана,
викладач вищої категорії, старший викладач,
голова циклової комісії суспільних дисциплін,
Сумський будівельний коледж,
м. Суми, Україна

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

У статті висвітлено питання формування медіаграмотності та критичного мислення на заняттях історії. Визначено сутність поняття «медіаграмотність студентів». Особлива увага приділена питанню критичного аналізу медіатекстів та сучасного медіаконтенту.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, критичне мислення, медіатекст, медіаконтент.

Гумен С.Ф. Формирование медиаграмотности и критического мышления в процессе изучения истории. *В статье освещен вопрос формирования медиаграмотности и критического мышления на занятиях истории. Определена сущность понятия «медиаграмотность студентов». Особое внимание уделено вопросу критического анализа медиатекстов и современного медиаконтента.*

Ключевые слова: медиаобразование, медиаграмотность, критическое мышление, медиатекст, медиаконтент.

Humen S.P.H. Formation of Media Literacy and Critical Thinking in the Process of History Teaching. *The questions of formation of media literacy and critical thinking at the history lessons are discussed in the article. The notion “students’ media literacy” is defined. Special attention is paid to the question of critical analysis of media texts and modern media content.*

Key words: media education, media literacy, critical thinking, media text, media content.

Постановка проблеми. Відомий вислів, «Хто володіє інформацією, той володіє світом» на початку ХХІ століття втрачає свою актуальність. Потік інформації, який сьогодні отримує пересічна людина, настільки об’ємний, що його інколи навіть важко осягнути, розібратися, що є дійсно важливою інформацією, а що інформаційним «сміттям», чи взагалі містифікацією, маніпуляцією, «джинсою», «паркетом», фальсифікацією тощо. І саме тому на часі постає питання медіаосвіти.

Володіння медіаграмотністю – це вміння розпізнавати фейки, критично мислити, грамотно верифікувати дані.

В сучасному інформаційному суспільстві діти стають найбільш активними споживачами медіаконтенту, вони знаходяться під впливом різноманітної інформації, яка впливає на їхній світогляд, систему цінностей, поведінку. В таких умовах важливо формувати у студентів та учнів критичне ставлення до того потоку інформації, який падає на них щодня через потоки засобів масової інформації. А педагоги мають навчитися ефективно використовувати сучасний медіаконтент в навчально-виховному процесі, враховуючи специфіку медіаосвіти та зважаючи на можливі ризики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню використання медіаконтенту та інформаційно-комунікаційних технологій на уроках історії присвячено достатньо робіт як істориків, так і педагогів-

дослідників загалом. Серед них необхідно виділити К. Баханова, О. Мокрогуза, Д. Десятова, О. Подобед, які на сторінках періодичних освітянських видань розглядали інноваційні аспекти навчання історії в школі, в тому числі потенціал використання навчальних мультимедійних презентацій, віртуального навчання, мережових технологій, інтернет-ресурсів, навчальних можливостей відеохостингів, зокрема YOUTUBE, на уроках історії.

У 2000-х роках серед науковців-освітян помітно зростає інтерес до медіаосвіти. Тоді ж видано ряд посібників для вчителів, таких як «Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін», «Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства», «Медіаосвіта та медіаграмотність» тощо. Питанню медіаграмотності приділяли увагу В. Іванов, О. Волошенюк, П. Коваленко, Л. Гуменюк, В. Потапова. У 2010 році Національною академією педагогічних наук України оприлюднено Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні. А в 2016 році Президія НАПН України схвалила її нову редакцію [3]. Це поки що єдиний офіційний державний документ з означеної галузі. Проте, вважаємо недостатньою кількість публікацій, присвячених конкретним технологіям використання медіаконтенту для роботи на уроках історії як в загальноосвітніх школах України так і в коледжах та ПТНЗ, де діти продовжують здобувати загальну середню освіту, методикам проведення таких уроків.

Мега статті. Визначити сутність поняття «медіаграмотність студентів», обґрунтувати особливості та методичні умови формування медіаграмотності та критичного мислення на заняттях історії, виокремити перспективи та ризики використання медіаконтенту в процесі викладання історії у навчальних закладах України.

Визначення невирішених раніше питань загальної проблеми.

Сучасне інформаційне суспільство вимагає від учня, студента та вчителя значно більше зусиль, направлених на безперервне вдосконалення інформаційних та здоров'язберігаючих компетентностей. Основною ознакою інформаційного суспільства є масове виробництво і поширення інформації, перетворення її на головну цінність.

Філософський енциклопедичний словник наводить дві протилежні тенденції щодо оцінки самого факту перетворення інформації у потужну соціальну силу – оптимістичну та песимістичну. Згідно з першою, оптимістичною, інформатизація та комп'ютеризація суспільства становить безумовне соціальне благо. У такому суспільстві створюються принципово нові умови для праці, зростає рівень свободи та усвідомлення людиною своїх можливостей, більш виваженими та науково обґрунтованими стають політичні рішення, що справляють значний вплив на всі сфери життєдіяльності людини. Представники іншої тенденції, песимістичної, розглядають інформаційне суспільство як суспільство маніпулятивне, і рівень маніпулювання людиною швидко підвищується [8, с. 248].

Виклад основного матеріалу. Медіаосвіта як напрям педагогічної думки сформувався ще в другій половині ХХ ст. Незважаючи на те, що вже протягом значного часу в світі розробляється теорія та практика медіаосвіти, остаточної визначеності в цьому терміні ще немає.

Американські та канадські науковці використовують термін «медіаграмотність» (*media literacy*). В документі «Грамотність для 21 століття», створеному Центром медіаграмотності США, зазначається: «За останні 40 років поява навчання медіаграмотності сприяла організації та просуванню важливості набуття нової грамотності в її розширеному значенні. Від початку записаної історії поняття грамотності означало вміння інтерпретувати значки на папері як букви, які, коли складаються разом, формують слова, що передають значення. Навчання молоді для того, щоб розуміти та виражати складні ідеї, стало метою навчання в процесі його еволюції впродовж століть». Сьогодні людина отримує інформацію не лише з книг, оскільки живе в світі, наповненому символами та звуками мультимедійної культури. Щоб уміти знаходити свій шлях у світі медіа культури, потрібно вміти «читати» та «писати» на мові образів та звуків так само, як і на мові друкованих комунікацій. Тому в основі навчання медіаграмотності – вміння критично та креативно мислити, тобто знати, як визначити основну ідею повідомлення, встановити взаємозв'язки між різними ідеями, задавати відповідні запитання, формулювати відповідь, визначати помилки [1, с. 12].

У Канаді найчастіше використовують, запропоноване Асоціацією медіаграмотності провінції Онтаріо, таке визначення терміна «медіаграмотність»: «Медіаграмотність пов'язана з розвитком критичного розуміння природи медіа, прийомів, які вони використовують, та впливу, який вони здійснюють. Медіаграмотність націлена на розуміння того, як функціонують медіа та який смисл вони несуть у собі, з чого вони складаються та як створюють реальність» [1, с. 12].

Провідний сучасний теоретик медіаосвіти в Росії О. Федоров дає таке її визначення: «Це процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі мас-медіа з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, вмінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки [2, с. 45].

Концепція впровадження медіаосвіти в Україні наводить наступне визначення: медіаосвіта – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [3].

Медіаграмотність засновується на: розумінні впливу медіа на особистість і суспільство; розумінні процесу масової комунікації; здатності аналізувати та обговорювати медіатексти; розумінні контексту медіа; здатності до створення та аналізу медіатекстів; традиційних та нетрадиційних навичках грамотності; задоволенні, розумінні та оцінці змісту медіатекстів. Експерти виділили такі цілі медіаосвіти та медіаграмотності (в порядку зменшення): розвивати здатність до критичного мислення та критичної автономії особистості; розвивати здатність до сприйняття, оцінки, розуміння, аналізу медіатекстів; готувати людей до життя в демократичному суспільстві; розвивати знання соціальних, культурних, політичних та економічних смислів та підтекстів медіатекстів; навчати декодуванню повідомлень; розвивати комунікативні здатності особистості; розвивати здатність до естетичного сприйняття, оцінки, розуміння медіатекстів, до оцінки естетичних якостей медіатекстів; навчати людину самовиражатися за допомогою медіа; навчати людину ідентифікувати, інтерпретувати медіатексти, експериментувати з різними способами технічного використання медіа, створювати медіапродукти; давати знання з теорії медіа та медіакультури; давати знання з історії медіа та медіа культури. Чітко простежується, що більшість дослідників дотримується парадигми навчання людини критичному мисленню та автономії від медіа [5, с. 20].

Взагалі, вважається що термін «медіаграмотність» був утворений від термінів «критичне бачення» та «візуальна грамотність». Також використовуються такі терміни, як «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» тощо.

Російський провідний теоретик медіаосвіти О. В. Федоров провів опитування вчителів з метою з'ясувати популярність тих чи тих теорій медіаосвіти. За його даними, на першому місці опинилася теорія розвитку критичного мислення та автономності особистості відносно медіатекстів (63,16 %); на другому – естетична (57,89 %); на третьому – ідеологічна (50,88 %); четвертому – культурологічна (43,86 %); на п'ятому – практична (43,86 %); шостому – семіотична (36,84 %); сьомому – захисна, протекціоністська (35,09 %); на восьмому – розвитку демократичного мислення (35,09 %); дев'ятому – задоволення потреб аудиторії (33,33 %) [7, с. 127]. Як бачимо, вчителі надають явну перевагу питанням формування критичного погляду на матеріали медіа та виховання особистості, яка розуміє свою автономність від медіа.

Медіаграмотність є складовою частиною культури сприймання інформації і стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують [3].

Таким чином, можемо впевнено говорити про те, що медіаграмотність є важливою складовою інформаційно-цифрової компетентності учнів та студентів, формування якої є однією з задач вивчення історії в загальноосвітніх навчальних закладах України. Саме зараз назріла нагальна потреба ввести до навчальних планів спеціальні курси з медіаграмотності, адже відповідні програми, підручники та посібники для вчителів предметів суспільно-гуманітарного циклу вже існують.

На уроках історії дітям пояснюють, як можуть маніпулювати різного роду наративами та історичними подіями. Під час оновлених занять школярам та студентам пропонують використовувати тематичні фільми, онлайн-джерела, історичні документи, статті тощо.

Розглянемо конкретні приклади використання сучасного медіаконтенту на уроках історії України (табл. 1) та всесвітньої історії (табл. 2) в 11-му класі загальноосвітньої школи або в коледжах та ПТНЗ на I або II курсі. Фрагменти занять, що їх наведено в таблицях нижче, доцільно використовувати на етапі сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу з обов'язковою груповою рефлексією.

Контрольні питання даного фрагменту уроку є універсальними і можуть використовуватись на предметах суспільно-гуманітарного циклу загалом. Навчальні ресурси саме цих предметів (історія України, всесвітня історія, історія рідного краю, «Громадянська освіта», соціологія, правознавство) передбачають використання публікацій на історичну, соціально-політичну тематику, електронних інформаційних ресурсів, цифрових бібліотек тощо.

Таблиця 1

Фрагмент уроку з історії України

Клас Навчальний предмет Тема заняття	11 клас Історія України Україна в перші повосенні роки (1945- початок 50-х років)
Очікувані результати	Після заняття студенти зможуть: – визначати хронологічну послідовність подій в перші повосенні роки (1945 – початок 50-х років); – характеризувати воєнно-політичні, соціально-політичні та економічні події на території України; – порівнювати різні точки зору, що існують в історичній науці та суспільстві, стосовно подій, які відбувалися на території України в даний історичний період;

	– визначати власну позицію .
Медіаконтент	Студентам пропонується переглянути відеоролики: - Повоєнна відбудова - правда і міфи - https://youtu.be/qJwRBkRoGWc - Протистояння УПА і радянської влади. Пишемо історію - https://youtu.be/JcezdIuyX-s - Вісла. Етнічний злочин проти українців Польщі – 70 років потому. Част. 1 - https://youtu.be/0Mgnd-Zw11w - Вісла. Етнічний злочин проти українців Польщі – 70 років потому. Част. 2 - https://youtu.be/cp_fn82cU00
Контрольні питання	– З якою метою зняті ці сюжети? – Яка основна думка фільмів? – На яку аудиторію розраховані фільми? – Хто замовник цих сюжетів? – Чи можна ці фільми назвати засобом масової пропаганди?
Висновок	Документальне кіно–це впливовий інструмент пропаганди. Автори документальних фільмів висвітлюють реальні події, але трактують їх так, як вигідно саме сьогодні. Порівнюючи документальне кіно, можна виділити суперечливі аспекти і критично проаналізувавши їх, відповісти на контрольні питання.

Таблиця 2 Фрагмент уроку з всесвітньої історії

Клас Навчальний предмет Тема заняття	11 клас Всесвітня історія Основні глобальні проблеми сучасності. Шляхи їх подолання.
Очікувані результати	Після заняття студенти зможуть: – визначати основні глобальні процеси та проблеми сучасності; – працювати з поняттями «екологічна криза», «демографічна криза», «екстремізм»; – аналізувати, порівнювати, критично працювати з різними джерелами інформації; – висловлювати власні судження
Медіаконтент	Студентам пропонується переглянути в мережі останні новини, пов’язані з проявами екстремізму та міжнародного тероризму, складаючи своєрідний «каталог думок». Відібрати та спільно переглянути новинні телесюжети на задану тематику.
Контрольні питання	– Які основні думки містять тексти новин? – На яку цільову аудиторію направлені тексти? – Яка мета цих текстів? – До яких цінностей апелюють автори текстів? – Чиї інтереси підтримують тексти? – Які слова використовуються для створення емоційного забарвлення тексту? – Що спільного і що відмінного ви побачили у текстах?
Висновок	Новини об’єднують правду і реальність шляхом відображення фактів. Фактами можуть бути числа, дати, імена, події. На відміну від факту, думка може розглядати по-різному, наприклад, як важливу/неважливу. Наявність поряд із фактом думки часто впливає на наше його сприйняття. Думка «забарвлює» факт, програмує на його сприйняття так, як потрібно авторові медіаконтенту.

Дані фрагменти є лише одним прикладом можливостей використання сучасного медіаконтенту на уроках історії і не окреслюють весь його навчальний та виховний потенціал. Загальноосвітня школа ще тільки чекає на розробку та видання медіадидактичних матеріалів з історії.

Проте, не слід забувати і про певні ризики використання сучасного медіаконтенту на уроках історії. Сучасні діти, як школярі, так і дошкільнята та студенти, проводять багато часу за моніторами комп’ютерів, перед планшетами або з мобільним телефоном в руках. При плануванні заняття з використанням медіаконтенту необхідно це враховувати. Адже надмірне використання техніки провокує погіршення пам’яті та уваги людини. Спостерігається і загальне зниження рівня культури та моральних якостей учнів та студентів через деструктивний контент, що є в загальному доступі в Інтернеті. Читання повноцінних текстів замінюється екстрактами інформації, дитина звикає до формату коротких повідомлень і важко сприймає більше. Лексика стає простішою, часто нехтуються правила орфографії та пунктуації, використовуються жаргонізми. Словниковий запас звужується, слова подекуди замінюються символами. Відкидаються правила етикету. Очевидним є ризик перенесення такого стилю спілкування і в реальне життя [4, с. 288]. Аналогічне

занепокоєння на сторінках тематичних видань та підручників виказують як вітчизняні, так і зарубіжні педагоги, психологи та педіатри, зокрема, Л. Найдьонова, О. Іванов, О. Волошенюк, Н. Больц, Дж. Домінік.

Отже, виділяємо дві тенденції, що мають місце при використанні сучасного медіаконтенту на уроках історії в загальноосвітніх школах України. До позитивної тенденції відносимо формування критичного мислення учнів та студентів, вміння орієнтуватися в потоках інформації, протистояти медійним маніпуляціям, використовувати інформаційно-комунікаційні технології для створення власного контенту. До негативної – зниження культури спілкування, можливість маніпуляції свідомістю, спрощення внутрішнього світу учня, «цифрова наркоманія», погіршення пам'яті та уваги, загальні проблеми зі здоров'ям, спричиненні надмірною кількістю часу, який учень проводить перед монітором комп'ютера [4, с. 289].

Але, саме формування та розвиток медіаграмотності допомагає учням та студентам спілкуватися з медіа під критичним кутом зору, з розумінням значущості медіа в їхньому житті. Медіаграмотний учень чи студент має бути здатний критично та усвідомлено оцінювати медіатексти, підтримувати критичну дистанцію відносно популярної культури та чинити супротив маніпуляціям. Навчання медіаграмотності має надати студентам і учням можливості: розвивати здатність, знання та відносини, що необхідні для аналізу способів, за допомогою яких медіа активно конструюють реальність; отримувати знання соціального, культурного, політичного та економічного значення цих конструкцій та цінностей, які вони розповсюджують; розвивати рівень оцінки та естетичного сприйняття медіатекстів; декодувати медіатексти, щоб розпізнати та оцінити культурні цінності, практичну значущість, ідеї, що містяться в них; розпізнавати, аналізувати та застосовувати різноманітні технічні засоби для використання та створення медіатекстів; усвідомлювати, що ті, хто створюють (конструюють) медіатексти, роблять це, виходячи з багатьох мотивів (контроль, тиск тощо) – економічних, політичних, культурних, організаційних, технічних, соціальних; розуміти, що кожна людина залучена до селективного та аналітичного процесу дослідження медіатекстів. Цей процес та пов'язані з ним смисли та значення залежать від психологічних, соціальних та природних факторів [7, с. 143].

Висновки. Таким чином, розглянувши освітні та виховні можливості сучасного медіаконтенту на уроках історії в загальноосвітніх школах України, можемо говорити про його беззаперечну користь для розвитку критичного мислення учнів та студентів. Сучасний медіаконтент є тим інструментом, який дозволяє значно розширити межі традиційного заняття.

Проте, є і певні ризики, з якими можуть зустрітись учні та студенти в ході роботи з медіаконтентом. Це, перш за все, погіршення пам'яті та уваги учнів, загальне зниження культури та моральних якостей. Тож вчителів потрібно бути вкрай обережним при відборі інформації та технічних засобів роботи з нею. Мислення учнів та студентів не розвивається, якщо вони просто отримують шквал відповідей на питання, яких ще не задавали. *Саме тому пріоритетом сучасної міжпредметної освіти має стати медіаграмотність, тобто здатність учнів та студентів критично сприймати інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від маніпуляцій.* В перспективі подальших досліджень актуальною є проблема нівелювання негативних впливів медіаконтенту та розробка методичних рекомендацій та дидактичного матеріалу з ефективного його використання на уроках історії в загальноосвітніх школах, коледжах та ПТНЗ України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій Р. О. Аналіз підходів до визначення понять «Медіаосвіта», «Медіаграмотність», «Медіапедагогіка» // [Електронний ресурс] / Р. О. Бабій // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". 2013. № 1. С. 11-14. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2013_1_4
2. Іванов В. Ф. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів / В. Ф. Іванов, О. Я. Шкоба // Інформаційне суспільство. 2012. № 16. С. 41–52.
3. *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція).* (2016) // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovodzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_r_edaktsiya/.
4. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / [ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк]. К.: Центр вільної преси, 2011. 352 с.
5. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд / Іванов В., Волошенюк О., Кульчинська Л. К.: АУП, ЦВП, 2011. 58 с.
6. Міністерство освіти і науки України - Навчальні програми для 10-11 класів. (2018). Mon.gov.ua. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
7. Федоров А.В. Медиаобразование в зарубежных странах. – Таганрог: Изд-во Кучма, 2003. 238 с.
8. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

REFERENCES

1. Babiю RO Analysis of approaches to the definition of the concepts "Media education", "Media literacy", "Mediapedagogy" // [Electronic resource] / RO Babi // Proceedings of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University of Ukraine. 2013. № 1. S. 11-14. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2013_1_4
2. VF Ivanov, Media Education and Media Literacy: Definition of Terms / VF Ivanov, O. Ya. Shkoba // Information Society. 2012. № 16. S. 41–52.
3. Concept of introduction of media education in Ukraine (new version). (2016) // [Electronic resource]. Access mode: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_r_edaktsiya/.
4. Media education and media literacy: a textbook / [ed. VF Ivanov, OV Voloseniuk]. K. : Free Press Center, 2011. 352 p.
5. Media education and media literacy: a brief review / Ivanov V., Voloshenyuk O., Kulchinskaya LK: AUP, CVP, 2011. 58 p.
6. Ministry of Education and Science of Ukraine - Curriculum for grades 10-11. (2018). Mon.gov.ua. // [Electronic resource]. - Access mode: <https://mon.gov.ua/en/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
7. Fedorov AV Media education in foreign countries. - Taganrog: Kuchma Publishing House, 2003. 238 p.
8. Philosophical Encyclopedic Dictionary: Encyclopedia / NAS of Ukraine, Institute of Philosophy. GS Skovorodi; heads. ed. VI Shinkaruk. Kyiv: Abris, 2002. 742 p.

УДК 94(477)

Коляда Ігор,
доктор історичних наук, професор
Ганенко Артем,
студент магістратури
історичного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО СОЦІАЛЬНІ РУХИ ТА ПРОТЕСТИ У 8 КЛАСІ НА ПРИКЛАДІ ТЕМИ «КОЗАЦЬКІ ПОВСТАННЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ НАПРИКІНЦІ ХVІСТ. »

У статті аналізуються методичні проблеми використання художньої літератури, умовно-графічної наочності та дослідження історичної постаті на уроках історії України при вивченні теми «Козацькі повстання кін. ХVІ ст.». В статті були використані такі методичні прийоми, як: історико-біографічний портрет, літературно-художнього ілюстрування, комбінований методичний прийом використання художньої літератури, картосхеми і таблиці.

Ключові слова: історичний портрет, історичний роман, таблиця, картосхема, козацтво, Северин Наливайко.

В статье анализируются методические проблемы использования художественной литературы, условно-графической наглядности и исследования исторической постатина уроках истории Украины при изучении темы «казацких восстаний кон. ХVІ в. ». В статье были использованы такие методические приемы, как: историко-биографический портрет, литературно-художественного иллюстрирования, комбинированный методический прием использования художественной литературы, картосхемы и таблицы.

Ключевые слова: исторический портрет, исторический роман, таблица, картосхема, козацтво, Северин Наливайко.

The article analyzes the methodical problems of the use of fiction, conditionally graphic visualization and the study of historical figures in the lessons of Ukrainian history when studying the topic "Cossack Uprising of the Horse. 16th c. ». The methodical techniques were used in the article as: historical and biographical portrait, literary and artistic illustration, combined methodical method of using fiction, cartoons and tables.

Key words: historical portrait, historical novel, table, map, cossacks, Severin Nalivayko.

Використання художньої літератури, умовно-графічної наочності та дослідження ролі постаті на уроці історії забезпечує формуванню більш живого та конкретного історичного образу епохи. Залучення уривків із художніх творів, біографічних фактів, картосхем та таблиць під час вивчення історії України сприяють глибокому і свідомому засвоєнню матеріалу, оскільки вчитель використовує одночасно три шляхи переконання здобувачів освітніх послуг: шлях наукового доведення і шлях показу історичного матеріалу за допомогою літературних засобів і біографічних досліджень. Особливо це помітно при вивченні різних соціальних рухів та протестів [13, с. 12].